

УДК 821.161.2.09-97

Світлана Шуміло

ОПОВІДАННЯ ПРО МИКОЛУ СВЯТОШУ В КИЄВО-ПЕЧЕРЬСЬКОМУ ПАТЕРИКУ: ДОСВІД ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО АНАЛІЗУ¹

DOI: 10.58407/litopis.230210

© С. Шуміло, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2633-284X>

Мета статті полягає у здійсненні герменевтичного аналізу одного з оповідань Києво-Печерського патерика – оповіді про Миколу Святошу, князя, який у важкий час міжкнязівських чвар покинув своє князювання задля чернечого шляху. Це не просте патерикове оповідання, воно присвячене не стільки розповіді про власно Миколу, скільки про його стосунки з лікарем; аналіз їхніх діалогів, проведений із урахуванням основних особливостей ісихастського вчення, дозволяє робити висновки про зв'язок цього оповідання із філософією богопізнання, якого можливо досягнути шляхом безперервної сердечної молитви. **Новизна** статті полягає саме у використанні **методу** герменевтичного аналізу щодо обраного оповідання та розгляді його з точки зору ісихастського вчення про безперервну молитву.

Зроблені **висновки** про те, що цей твір можна проаналізувати як ісихастське повчання про суть аскези, повчання про безперестанну молитву, пом'якшення серця, споглядання («созерцання»), а також про милостиве пастирство. Микола Святоша постав перед нами не лише як цілитель-безсрібник, яким він названий в Каноні печерським святим, складеному Петром Могилою, а й як дивовижно проникливий пастир-ісихаст, який мав великий педагогічний талант і вмів м'яко й милостиво підвести людину до розуміння глибин православного сприймання світу. Оповідання про Миколу Святошу, за умови його правильного прочитання, є однією із найяскравіших проповідей ісихазму й ісихастського пастирства в літературі Київської Русі, і це робить його унікальним твором нашої прадавньої літератури.

Ключові слова: Києво-Печерський патерик, Микола Святоша, ісихазм, герменевтичний аналіз.

Ісихазм як практика безперестанної розумно-сердечної молитви є невід'ємною частиною духовного життя Київської Русі². Питання про час, коли на Русі з'явилося поняття про ісихазм, до сьогодні залишається відкритим³. Дати відповідь на нього можна лише в тому випадку, якщо ми точно визначимо, що таке ісихазм. Сьогодні існує декілька різних тлумачень цього терміну. Так, протопресвітер Іоанн Мейєндорф виділяє чотири різних

¹ Доповідь була виголошена під час міжнародного наукового круглого столу «Києво-Печерський патерик: джерела та контекст», який відбувся 25 листопада 2022 р. в м. Париж (Франція) у рамках днів франко-українських наукових досліджень і був приурочений до 800-річчя з часу створення цієї давньоукраїнської літературної пам'ятки. Організаторами заходу виступили: Ecole pratique des hautes études (Paris) спільно з Інститутом історії України НАН України (Київ), Національним заповідником «Києво-Печерська лавра» (Київ) і Міжнародним інститутом афонської спадщини (Київ).

Вперше статтю опубліковано: Шумило С.М. К вопросу о жанровой структуре и исихастском содержании рассказа о Николе Святоше в Киево-Печерском патерике. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Серія: Філологічні науки*. Ніжин, 2009. № 1. С. 32–35. У цьому, українському варіанті, стаття суттєво розширена та доповнена.

² Ісихазм по своїй суті є вираженням основних принципів православного світовідчуження або, як пише С.С. Хоружий, «ядром і стержнем православної духовності, і в його досвіді відбувається саме те ставлення людини до Бога, яке затверджене віровченням Православної Церкви». Див.: Хоружий С.С. *Познание исихазма в прошлом и настоящем. Христианская мысль*. Киев: Киевское религиозно-философское общество, 2006. № 3. С. 43–51.

³ Наприклад, німецький дослідник ісихазму єпископ Марк Арндт пише з цього приводу: «Ісихазм, який слід розуміти як споглядальну молитовну практику, був відомий на Русі до часів паламітів». Див.: Марк (Арндт), єпископ. *Развитие русской духовной жизни по основе исихазма. Юбилейный сборник в память 1000-летия крещения Руси: 988–1988*. Джорданвилл–Нью-Йорк, 1988. С. 355.

тлумачення слова «ісихазм»: по-перше, це споглядалне аскетичне життя християнського чернецтва; по-друге, це особливий метод творення «Ісусової молитви», а саме: молільник безперестанно промовляє молитву розумом і серцем; по-третє, це «паламізм», тобто система богословських понять, укладених Григорієм Паламою під час його полеміки з противниками ісихазму; по-четверте, це «політичний ісихазм» як соціальна, культурна й політична програма, яка була проведена в XIV ст. у Візантії⁴. Останнє визначення було запропоноване Г.М. Прохоровим⁵.

Протопресвітер Іоанн Мейєндорф, а потім В.В. Лепахін, хоча й згодні з Г.М. Прохоровим, проте пропонують не використовувати термін «політичний ісихазм» і змістити акценти з політичних подій на проповідь «розумного ділання». З цієї точки зору ісихазм у четвертому його тлумаченні – це «рух ревнителів православ'я, які в другій половині XIV ст. поширили свій вплив на всю Східну Європу й, особливо, на Московську Русь»⁶.

Очевидно, для Київської Русі найбільш актуальним буде друге із запропонованих визначень. Якщо ми домовимося розуміти під ісихазмом практику безперестанної розумно-сердечної молитви, то необхідним буде визнати, що Русь прийняла ісихазм водночас із прийняттям християнства, що вона не знала православ'я без ісихазму. «Якщо ісихазм – це практика безперестанної розумно-сердечної Ісусової молитви, – пише В.В. Лепахін, – то, без сумніву, ісихазм приходить на Русь разом із християнством і чернецтвом, передусім афонським (преподобний Антоній Печерський)»⁷. Практика ісихазму, відома слов'янам з найперших їхніх кроків у православ'ї, відбилася на літературі, іконописі, богослужбовій музиці, архітектурі, книжній мініатюрі тощо. На існування ісихастської практики серед ченців Києво-Печерської лаври вказують І.М. Концевич⁸, В.В. Лепахін⁹, Н. Відмарович¹⁰ та ін.

Проблему ісихазму в Київській Русі розглядає сучасний український вчений-медієвіст архієпископ Ігор Ісіченко. Зокрема, він пише: «Культура “молитви розуму” поширюється в Київській митрополії не стільки через вплив богословських праць, скільки через знайомство з живою аскетичною традицією тогочасних монаших осередків, насамперед константинопольських і афонських монастирів. ... Руські літературні тексти XI–XIII ст. відображають високий авторитет і поширення Ісусової молитви»¹¹. Дослідник указує на згадування про молитву Ісусову в «Поученні Володимира Мономаха», «Хоженні ігумена Даниїла» й особливо – у житті Миколи Святоші, оскільки в цьому творі конкретно згадана безперестанна Ісусова молитва.

Якщо уважно прочитати оповідання про Миколу Святошу, то можна зробити висновок, що цей твір повністю ісихастський, бо він розповідає не стільки про життя Миколи, скільки про його молитовну практику, про дари молитви, а також про те, як Микола привів своє духовне чадо до розуміння суті безперестанної молитви, а водночас – до суті православного світогляду.

Оповідання про Миколу Святошу дещо вирізняється серед інших оповідей Патерика. Можливо, тому жоден із дослідників не мінає цього оповідання. Миколу Святошу дослідники завжди згадують поряд із засновниками монастиря та його першими ігуменами. Також і в працях з ісихазму, якщо йдеться про Київську Русь, завжди відводять особливе місце саме Миколі Святоші (як ми вже згадували, покликаючись на працю архієпископа Ігора Ісіченка).

Гадаємо, що причину такої уваги вчених до патерикового оповідання про Миколу Святошу можна пояснити, по-перше, дуже очевидною вказівкою на ісихастську практику святого, а по-друге, незвичайністю самого літературного тексту, нестандартністю його композиції й змісту.

Уміщений в Патерик життєпис колишнього Чернігівського князя Святослава Давидовича, у чернецтві Миколая, невеликий за обсягом, як і більшість патерикових оповідань про святих. Як пише Д.І. Чижевський, «Печерський Патерик у своїй первісній формі не є збірка “житій”. Це типовий патерик, себто збірка оповідань про окремі епізоди з життя

⁴ Мейєндорф Іоанн, протопресвітер. История Церкви и восточно-христианская мистика. Москва: Институт ДИ-ДИК, Свято-Тихоновский богословский институт, 2003. С. 562–563.

⁵ Прохоров Г.М. Памятники литературы византийско-русского общественного движения эпохи Куликовской битвы: Автореф. дисс. д-ра филолог. наук: Специальность 10. 01. 01. «Русская литература». Ленинград: Наука, 1977. С. 25.

⁶ Лепахин В.В. Умное делание: О содержании и границах понятия «исихазм». Вестник РХД (Париж – Нью-Йорк – Москва). 1992. № 164. С. 25.

⁷ Там само. С. 24.

⁸ Концевич И.М. Стяжание Духа Святого в путях Древней Руси. Париж: YMCA-PRESS, 1953. С. 109–125.

⁹ Лепахин В.В. Умное делание... С. 25.

¹⁰ Видмарович Н. Священнобезмолвие в древнерусской литературе. Загреб: Философский факультет, отделение славянского языка и книжности, 2003. С. 41–51.

¹¹ Ігор (Ісіченко), архієпископ. Аскетична література Київської Русі. Харків: Акта, 2007. С. 43.

ченців, епізоди, що дають привід до повчання, але в яких зовсім не є обов'язковим про-
славлення цих ченців»¹².

Однак оповідання про Святошу – не тільки привід для повчання. Повчання тут подане дещо безвідносно до самого життєпису, воно апелює далеко не до всього оповідання про святого, а лише до окремих епізодів. Оповідання набагато більше й глибше, ніж повчання, тому, можливо, останнє зберіглося не в усіх редакціях Патерика. Д.І. Чижевський пише, що, на відміну від інших оповідань Києво-Печерського патерика, «найбільше нагадує “житіє” оповідання про князя Чернігівського Миколу Святошу»¹³. Але, не зважаючи на те, що це оповідання «найбільше нагадує “житіє”», дозволимо собі ще раз замислитися над його змістом та жанровою структурою.

Із життєпису ми нічого не дізнаємося про дочернецьке життя святого. Автор починає з того, що «Сей блаженный и благовѣрный князь Святоша, именемъ Николае, сынъ Давидовъ, внукъ Святославль, помысли убо прелесть жития сего суетнаго и яко вся, яже и зде, мимо текуть и мимо ходять, будущаа же благаа непроходима, вечна суть, и Царство Небесное бесконечно, еже уготова Богъ любящимъ Его»¹⁴. Про причину несподіваного відходу в монастир князя, який мав владу, багатство, дружину, дітей, в оповіданні ніде не йдеться. У творі лише зроблений натяк на несподіваність та дивовижність такого рішення, коли йдеться про те, як сумували за князем його брати й бояри. Припускають, що справжня причина цього життєвого кроку полягала в душевній драмі князя, який під час міжусобної війни потрапив у скрутну ситуацію, коли воєнне становище диктувало одне, а родинні зв'язки вимагали іншого. Переживши жах цього протистояння, Святослав не захотів більше залишатися в миру й вирішив постригтися в ченці. Для постригу від обрав Києво-Печерський монастир, і, вочевидь, не випадково: як пише В.А. Дятлов, «обитель, у яку відійшов Святослав Давидович, мала для нього особливе значення: дід князя Святослав надав притулок у Чернігові преподобному Антонію Печерському»¹⁵. Автор патерикового оповідання про Святошу не розповідає про цей епізод, який, здавалося б, дає добрий привід для наступного повчання, скажімо, про те, що світ лежить у гріхах та неправді, і лише у святій обителі є місце для праведності й довершеності. Власне, наведене в одній з редакцій Патерика повчання після оповідання про Миколу Святошу й присвячене темі відмови від суетного (марнотного) світу, зневажанню тимчасової слави. Проте святий Симон, перу якого належить оповідання про Миколу Святошу, вирішує розпочати свою оповідь з моменту вступу святого в монастир. Напевне, письменницьке завдання Симона було дещо іншим, аніж просто створити привід для повчання про марноту тимчасового багатства й слави. Цікаво, що й про останні тридцять років життя Миколи Святоші в монастирі теж нічого не написано в патериковому оповіданні. Є лише одна фраза про те, що «Блаженный же князь Святоша пребысть по томъ лѣтъ 30, не исходя изъ монастыря, дондеже преставися въ вѣчный животь»¹⁶.

Ні процес духовного вдосконалення святого, ні його подвиги не стали ідеєю цього оповідання. Центральне місце оповіді про колишнього Чернігівського князя посідає декілька широких діалогів з лікарем Святоші Петром Сиріанином. Точність, з якою автор передає кожне слово діалогу, на фоні стислості решти оповіді, надто звертає на себе увагу й змушує шукати головну ідею патерикового оповідання про Святошу в змісті розмов святого князя з лікарем.

На початку оповідання автор декількома штрихами змальовує життєвий шлях Святоші: князь приходив у монастир, виконує найнижчий послух, чим дуже дивує своїх братів Ізяслава й Володимира, довго не має своєї келії й лише за наполягання на цьому ігумена переходить в окреме помешкання, роздає своє майно, залишає після себе для монастиря велику кількість книг, захоплюється рукоділлям, носить скромний старий одяг, і нарешті, автор повідомляє нам про те, що Святоша безперестанно промовляє Ісусову молитву. Саме тут наведена і назва молитви – «Ісусова», і повністю подані слова молитви: «Господи Ісусе Христе, Сыне Божій, помилуй мя»¹⁷. Уведена в текст життя молитва дещо вповільнює коротку й стислу оповідь і ніби готує читача до переходу від лаконічності й швидко-го читання до читання повільного й вдумливого. Тепер, коли подана коротка розповідь про те, хто такий Святоша і який його спосіб життя, в оповідання введена фігура «лѣтца

¹² Чижевський Д.І. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1956. С. 159.

¹³ Там само. С. 160.

¹⁴ Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик / Вступ, текст, примітки. Київ, 1931. С. 113.

¹⁵ Дятлов В. Рассказ о преп. Николае Святоше. Патерик Киево-Печерский: Подвижники Киево-Печерской Лавры XI–XV вв. и древние святыи, причисляемые к ее чудотворцам / Под ред. В. Дятлова. Киев: Тип-я Киево-Печерской Лавры, 2004. Т. I. С. 240.

¹⁶ Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик. С. 117.

¹⁷ Там само. С. 114.

хитра вельми, именемъ Петра, родомъ Сирианина (тобто вихідця із Сирії – *С.Ш.*)»¹⁸. Петро був особистим лікарем князя за мирського життя й, очевидно, щиро відданий правителю, прийшов разом з ним у монастир, але, «видѣвъ же сего [Святоші] волную нищету»¹⁹, покинув князя й став жити в Києві, де мав лікарську практику, та все ж часто навідував князя в монастирі й розмовляв із ним.

Тут повністю наведена їхня перша розмова, яка за обсягом не менша за всю попередню оповідь. Читаючи оповідання, мимохіть зупиняєшся на цій розмові, оскільки доводиться переходити зі швидкого, вільного читання до розміреного, уважного й вдумливого. Розмова присвячена вмовлянню Петром Сиріанином Святоші не нести надто суворого посту й не братися за непосильну працю. Слова Сиріанина вражають глибиною й тактом. З одного боку, він говорить як князів особистий лікар і демонструє прихильність до Святоші й розуміння суті проблеми; з іншого ж – він мислить як глибоко віруюча православна людина, яка благоговіє перед Законом Божим і в надмірному пості й праці вбачає небезпеку не лише для тіла, але й для душі. «Не хоцеть бо Богъ чресь силу поста или труда, – каже Петро, – но точию сердца чиста и съкрушенна»²⁰. Відповідь Святоші звучить так, ніби він не чує свого радника. Святий живе ніби в іншому вимірі, він не боїться, що його пости й праця неугодні Богові, але напевно знає, що саме цей спосіб життя для нього є єдино правильним. Повчання Петра не досягає результату, а, навпаки, обертається на повчання для нього: цей діалог закінчується тим, що Микола Святоша переконує Петра; усі подальші розмови також лише починаються як діалоги чи навіть суперечки, але Святоша їх повертає на повчання для Петра. Так святий князь непомітно стає духовним отцем для свого лікаря. Читач не одразу вловлює зміну, що відбулася, і лише в кінці читання усвідомлює, що той, хто був радником, став духовним чадом.

Микола, очевидно, має на меті перемінити Петрів погляд на монастир. Сиріанин не захотів жити в монастирі, побачивши труднощі чернецького життя. Святоша ж, розуміючи, що лише він здатен змінити Петрову думку, переконує свого лікаря й друга та змушує його по-іншому поглянути на чернецтво й аскетизм. Знаменно, що князь тут показаний як чудовий педагог: знаючи, що для лікаря показником є саме фізичне здоров'я, Микола декілька разів дивував Петра тим, що, захворівши, одужував, не приймаючи ніяких ліків. А після цього, щоб посилити враження від чуда, Микола звелів самому Петрові під час хвороби відмовитися від ліків і зцілив свого лікаря молитвою. Петро, між тим, не одразу намірився відмовитися від тих засобів, якими звик користуватися під час хвороби, і лише одного разу, коли хвороба посилилася незважаючи на вжиті заходи, він послухав поради Святоші й зцілився через три дні за словом свого князя. Це чудо переконало Петра, що Микола знає дещо більше про здоров'я людини, ніж він, досвідчений лікар. Петро починає усвідомлювати, що його князь спілкується з Богом, бачить невидиме й розуміє незбагненне для простої людини, і Господь дає йому за його молитвою, виконує його прохання. Так було розпочате введення Петра в містичне життя чернецтва.

Чудо одужання за молитвою справило ще більше враження на Петра, коли Микола покликав його на третій день до себе й сказав, що через три місяці він помре. Тут виникло деяке непорозуміння: Микола не сказав зрозуміло, кого саме чекає смерть: його чи його лікаря. Автор оповідання пояснює, що Микола сказав про Петра, а той зрозумів, що Святоша каже про себе, провіщаючи собі швидку кончину. Звістка про скору кончину любого князя сповнила відданого йому лікаря відчаєм, він став плакати й благати, щоб Господь краще забрав життя в нього, а Миколу залишив. Якщо не стане князя, каже лікар, хто тоді буде турбуватися про багатьох духовних чад, які потребують хліба, хто буде обороняти скривджених і допомагати вбогим? Микола, на думку Петра, потрібен людям тут, на землі. А сам Петро почуває себе менш потрібним, він хоч зараз готовий померти, хоч і він усе своє життя допомагав людям, лікуючи їх. Дивно, що Микола не спростує Петрового переконання, не каже йому правди, а залишає його з цією думкою всі три місяці. Напевно, звістка про смерть князя добре вплинула на Петра: у його мольбах відчутне й смирення, і самопониження, і пошана до святості Миколи, і, нарешті, щира, непідробна любов до святого. Так, цим пом'якшенням серця, що сталося від звістки про скору кончину князя, продовжилося Петрове знайомство з глибиною православного відчуття світу та з найбільшою чеснотою християнства – любов'ю до ближнього.

Урешті, свідченням повного й досконалого розуміння Петром суті чернечого життя є його останнє прохання до Миколи: «Даруй ми твоєю молитву, яко же древле Илия Иелисеови милоть, да раздражу глубину сердечную и пройду въ мѣста райская крова дивна дому

¹⁸ Абрамович Д. Киево-Печерський Патерик. С. 114.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

Божия»²¹. Це прохання за своєю суттю є повністю ісихастським: не молитви за себе просить Петро, а молитви собі, тобто просить дару безперестанної молитви Ісусової. Він дуже точно висловлює думку про дію молитви на серце: хоче «раздражити» сердечну глибину молитвою, щоби завдяки цьому пройти в райські чертоги. Треба читати не «після смерті упокоїтись в Раю», а так, як написано, тобто за життя сподобитись бачення («созерцання») небесних красот, сподобитись спілкування з Богом («богообщенія»). З такою точністю суть ісихастської практики описана хіба що тільки в повчаннях Григорія Палами, тобто в XIV ст., в епоху формування теорії ісихазму.

Згадка тут про Ілліну милоть, гадаємо, теж не випадкова: Петро просить молитви як дару від Бога, як і Єлисей просив благодаті від Бога й на знак цієї наступності підняв Ілліну милоть. Передавання ісихастської практики від учителя до учня й молитва учителя про те, щоб Бог дарував учневі безперестанну молитву як дар, а не лише як плід усердної праці, є характерними й важливими особливостями ісихазму. Святоша досягнув своєї мети: він настільки пом'якшив Петрове серце й так зумів передати йому суть православної аскези, що Петро осягнув саму глибину православ'я та стяжав ту чесноту, про яку написано в Євангелії від Іоанна: «Болше сеѣ любве никтоже иматъ, да кто душѣ своѣ положитъ за други своя»²². Саме віддати душу за свого князя, тобто померти за нього, і хотів Петро. Виникає думка, що Святоша навмисно не відкривав кілька місяців Петрові правди стосовно справжнього смислу своєї фрази про смерть, щоб максимально наповнити жалістю Петрове серце й підготувати його до найбільш гарячої молитви та переходу до вічного життя. Князь виступає тут як справжній педагог, або, кажучи тогочасними словами, як істинний пастир, який відчув настрій серця свого духовного чада й зумів правильно подіяти на нього.

Отже, під кінець життя Петро приймає постриг у чернецтво й помирає в указаний Святошею час, повністю приготувавшись до смерті: посповідавшись, причастившись, проплакавши о своїх гріхах протягом трьох місяців та, ймовірно, одержавши бажаний дар молитви, тому що Святоша незадовго до Петрової смерті сказав йому: «Буди тобѣ, якоже хочещи»²³.

Як уже було сказано, після опису Петрової смерті автор коротко повідомляє, що Святоша прожив у монастирі ще тридцять років і відійшов до Господа. Потім наведене оповідання про те, що волосяниця Миколи Святоші зіцлила його брата, тобто розповідь про помертне чудо святого, а завершує життє повчання про марноту тимчасової слави й багатства.

Оповідь про Миколу Святошу, хоча зовні й відповідає жанру життя, насправді не є власне агіографічним твором. Це класичне патерикове оповідання, як і решта оповідей про святих, що входять в Патерик. Мета цього оповідання – не опис життя святого, а розповідь про один із випадків його біографії, тут – про підведення іншої людини – Петра Сиріанина – до православного, чи точніше, ісихастського розуміння аскези, до ісихастського відчуття світу. За жанровою структурою це патерикове оповідання, за змістом – ісихастський твір, який розкриває як суть молитовно-споглядального подвигу, так і головні особливості православного пастирства з його уважним і по-батьківськи сердечним ставленням до духовного чада. Аналогічні оповіді про молитву й пастирство можна знайти лише в таких великих отців-ісихастів, як Іоанн Ліствичник, на якого робить покликання Симон в оповіданні про Миколу Святошу, Симеон Новий-Богослов або Григорій Синаїт. У жодному творі часів Київської Русі більше не трапляється конкретної вказівки на безперестанну Ісусову молитву, тим паче на «раздраженіе» нею серця, прохання про дар молитви й спілкування з Богом.

Якщо говоримо про завдання автора, який написав оповідання про Миколу Святошу, ми завжди повинні враховувати, що Патерик дійшов до нас не в первинному вигляді: як правило, вчені послуговуються редакціями XV ст., тоді як Симон і Полікарп, автори патерикових оповідань, жили ще до монголо-татарського нашестя. Ця обставина робить усі припущення про завдання автора, про жанрову структуру й головну ідею цього чи іншого оповідання доволі умовними. Але саме тому виникає необхідність уважного прочитання й проникнення у суть та глибину змісту патерикових оповідань. Уважно прочитавши оповідання й зупинившись на діалогах Миколи Святоші з Петром Сиріанином, ми побачили цей твір як ісихастське повчання про суть аскези, повчання про безперестанну молитву, пом'якшення серця, споглядання («созерцання»), а також про милостиве пастирство. Микола Святоша постав перед нами не лише як цілитель-безсрбник, яким він названий в Каноні печерським святим, складеному митрополитом Петром Могилою, а й як дивовижно

²¹ Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик. С. 116.

²² Четвероевангеліє (остання чверть XV ст.). Російська державна бібліотека (Москва). Ф. 173.І. № 1. Арк. 284.

²³ Абрамович Д. Києво-Печерський Патерик. С. 117.

проникливий пастир-ісихаст, який мав великий педагогічний талант і вмів м'яко й милостиво підвести людину до розуміння глибин православного сприймання світу. Оповідання про Миколу Святошу, за умови його правильного прочитання, є однією із найскравіших проповідей ісихазму й ісихастського пастирства в літературі Київської Русі, і це робить його унікальним твором нашої прадавньої літератури.

References

Diatlov, V. (2004). Rasskaz o prep. Nykole Sviatoshe [A story about Rev. Saint Nicholas]. *Pateryk Kyievo-Pecherskyi: Podvyzhnyky Kyievo-Pecherskoi Lavry XI-XV vv. y drevnye sviatyie, prychysliaemye k ee chudotvortsam*. Kyiv, Ukraine.

Isichenko, I. (2007). Asketychna literatura Kyivskoi Rusi [Ascetic literature of Kievan Rus]. Kharkiv, Ukraine.

Lepakhin, V. (1992). Umnoie dielaniie: (o sodierzhanii i hranitsakh poniatia «ysikhazm») [Smart doing: (on the content and boundaries of the concept of "hesychasm")]. *Viestnyk RKhD – Bulletin of the Russian Christian Movement*, 164. P. 5–32. Paris, France.

Vidmarovich, N. (2003). Sviashchiennobiezmolviie v drevnierusskoi literaturie [Sacred silence in ancient Russian literature]. Zagreb, Croatia.

Шуміло Світлана Михайлівна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри всевітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, головна редакторка наукового журналу «Сіверянський літопис», наукова редакторка альманаху «Чернігівські Афіни» (просп. Миру, 13/106, м. Чернігів, 14021, Україна).

Shumilo Svitlana – Ph.D. in Philological Sciences, Associate Professor of the Department of the World History and International Relations, T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, editor-in-chief of the scientific journal “Severian Chronicle», scientific editor of the «The Chernihivian Athens» academic journal (13/106 Peace Avenue, Chernihiv, 14021, Ukraine).

E-mail: shumilosm@gmail.com

THE STORY OF MYKOLA SVIATOSHA IN THE PATERIK OF THE KIEVAN CAVES MONASTERY: THE EXPERIENCE OF HERMENEUTICAL ANALYSIS

The purpose of the article is to conduct a hermeneutical analysis of one of the tales of the Paterik of the Kievan Caves Monastery – the story of Mykola Sviatosha, a prince who, in a difficult time of inter-princely quarrels, left his reign for the monastic path. This is not a simple patristic narrative; it is devoted not as much to the story of Mykola as to his relationship with the doctor; the analysis of their dialogues, conducted with regard to the main features of hesychast doctrine, allows us to conclude that this story is connected with the philosophy of God's cognition, which can be achieved through constant heartfelt prayer. The novelty of the article lies in the use of the method of hermeneutical analysis in relation to the selected story and its consideration from the point of view of hesychast doctrine of constant prayer.

The conclusions are made that the work can be analyzed as hesychastic teaching on the substance of asceticism, a teaching on constant prayer, softening of the heart, contemplation («beholding»), and also on merciful pastoral care. Mykola Sviatosha faced us not only as a silverless-healer, as he is called in the Canon by cave saint, compiled by Petro Mohyla, but also as a surprisingly insightful hierarchical pastor who had a great pedagogical talent and was able to gently and graciously lead a person to understand the depths of the Orthodox perception of the world. The story of Mykola Sviatosha, on condition of its correct reading, is one of the most vivid sermons on hermeneutics and hermeneutic pastoralism in the literature of Kievan Rus, and this makes it a unique work of our ancient literature.

Key words: the Paterik of the Kievan Caves Monastery, Mykola Sviatosha, hesychasm, hermeneutical analysis.

Дата подання: 15 січня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 25 березня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Шуміло, С. Оповідання про Миколу Святошу в Києво-Печерському патерику: досвід герменевтичного аналізу. *Сіверянський літопис*. 2023. № 2. С. 91–96. DOI: 10.58407/litopis.230210.

Цитування за стандартом APA

Shumilo, S. (2023). Oповідannia pro Mykolu Sviatoshu v Kyievo-Pecherskomu pateryku: dosvid hermenevtychnoho analizu [The story of Mykola Sviatosha in the Paterik of the Kievan Caves Monastery: the experience of hermeneutical analysis]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2, P. 91–96. DOI: 10.58407/litopis.230210.

